

УДК 341.9

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2024.32>**С. Степанов,**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Національного університету «Одеська морська академія»

А. Ковбан,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Національного університету «Одеська морська академія»

ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОГО ТОВАРОВИРОБНИКА В УМОВАХ РИНКОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Постановка проблеми. У кінці 20 століття світова ринкова економіка увійшла до нової ери, оскільки в результаті розвитку технологічного прогресу, виникнення альтернативної енергії, інноваційних відкриттів, дослідження космічного простору, інших винаходів відбулось здешевлення та збільшення видобутку та виробництва товарів масового споживання. Окрім цього дуже спростилась логістика міжнародної торгівлі і актуалізувалися питання забезпечення економічної безпеки та вдосконалення конкуренції.

Як відомо ринкова економіка, це економічна система, заснована на принципах вільного підприємництва та добровільного обміну, в якій роль основного регулятора економічних відносин відіграє ринок. Але ринок не може залишатися безконтрольним, та потребує контроль конкуренції, тобто, щоб дії суб'єктів торгових відносин не порушували інтереси конкуруючих суб'єктів та споживачів.

В свою чергу першорядним завданням держави є обов'язок у будь-яких умовах забезпечити населення товаром споживчого та неспоживчого призначення, який повинен відповідати стандартам якості, безпеки з економічно-обґрунтованою вартістю. І саме на цьому балансі тримається сучасна ринкова система.

Метою даного дослідження є аналіз проблем захисту національного товаровиробника від антиконкурентних дій на ринку та пошук шляхів їх подолання.

Стан дослідження. Досліджуючи проблеми національних суб'єктів господарювання можна констатувати, що політико-правова діяльність впливає на розвиток підприємництва та економічну стабільність держави. Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій свідчить, що державна антикризова політика та сфера управління є недосконалою, що привертає увагу таких дослідників як: Глазов О.В., Ліпкан В.А., Яковенко О.О. та ін.

Виклад основного матеріалу. В Україні певні категорії товарів відносяться до першочергових стратегічних галузей соціально-економічного значення, які впливають на національну, економічну, політичну, воєнну, технологічну, екологічну, гуманітарну, демографічну, продовольчу, енергетичну безпеку тощо: хліб, вугілля, електроенергія, опалення, аграрний сектор, фармацевтична сфера і т.д. [2]

Якщо звернутись до практики різних держав світу, підтримка стратегічно важливих для національної економіки та безпеки видів економічної діяльності активно застосовується промислово розвиненими країнами

ще із середини ХХ ст., причому переважно щодо вузького кола високо-технологічних галузей – виробництв напівпровідників, мікроелектроніки, біотехнологій, аерокосмічних технологій тощо [8].

Визначення пріоритетних галузей та їх послідовна підтримка стали важливими передумовами «економічного дива» країн – «азійських тигрів».

Зокрема, Тайвань затвердив такі критерії визначення стратегічних галузей: розгалужені зв'язки з іншими галузями економіки, високий ринковий потенціал, технологічна інтенсивність, високий рівень доданої вартості, низька енергоємність, екологічність [9].

У США Планом стійкості ланцюгів постачання (Supply Chain Resilience Plan) адміністрації президента Джорджа Байдена [10] визначені ключові зусилля щодо державної підтримки індустрій напівпровідників, акумуляторів великої ємності, критичних мінералів та матеріалів, фармацевтики та активних фармацевтичних інгредієнтів. Зокрема, передбачено надання 50 млрд дол. США інвестицій у розбудову власного виробництва напівпровідників у США, започаткування кредитних та грантових програм фінансування внутрішнього виробництва акумуляторів, поширення преференцій у державних закупівлях із оборонної продукції на всі «критичні сектори», збільшення фінансування провідних технологій виробництва активних фармацевтичних інгредієнтів, упровадження програм інвестиційної й технічної підтримки малого й середнього підприємництва у чотирьох стратегічних секторах промисловості тощо.

У ЄС 2009 р. було затверджено перелік із шести ключових технологій (key enabling technologies), найперспективніших для розвитку широкого кола секторів економіки та соціально-економічного розвитку загалом. До нього увійшли передові промислові технології (робототехніка,

3D-друк, комп'ютерне моделювання та ін.); передові матеріали; технології, пов'язані з науками про життя; мікро-, наноелектроніка та фотоніка; штучний інтелект, цифрова безпека та зв'язок [5].

Проблеми недостатнього розвитку передових секторів та зростання залежності від імпорту критично важливих для економіки ЄС матеріалів і технологій спричинили в 2021 р. перегляд промислової політики, конкретизацію секторальних пріоритетів промислового розвитку з посиленням підтримки із забезпечення стійкості ланцюгів постачань у стратегічних секторах. До стратегічних секторів у 2021 р. було віднесено критичну сировину, активні фармацевтичні інгредієнти, літій-іонні акумулятори, «чистий» водень, напівпровідники, хмарні обчислення [6].

У 2022 р. було уточнено перелік критичної сировини та матеріалів, а також додано нові стратегічні сектори – фотоелектричні панелі й технології, кібербезпеку, програмне забезпечення [7] [4].

Для об'єктивної оцінки, людство історично знаходиться у стані економічної конкуренції. Імперії виникають та припиняються у боротьбі за технологічну досконалість. Тому сьогодні відповідний рівень розвитку промисловості, сільського господарства, індустріалізації, наявність корисних копалин відзначає добробут населення, підвищує економічну безпеку держави та впливає на статусність держави у зовнішніх відносинах.

При цьому кожна країна, в залежності від географічного розташування та природних умов має унікальні ресурси, торгівля якими може бути у сфері інтересів інших держав.

В умовах конкуренції торгівля ресурсами повинна відповідати певним правилам міжнародної торгівлі, які розроблені країнами світу для захисту національної та світової економіки від деструктивних інструментів конкурування.

У сучасних умовах розвитку ідей глобалізації та лібералізації торгівлі одним із головних залишається питання захисту національного виробника. Основним завданням при відкритті ринку збуту продукції та ресурсів на внутрішньому ринку є аналіз вартості аналогічного ресурсу національного товаровиробника і його захист. Політика, орієнтована на пріоритет національного товаровиробника, є головною, оскільки завдяки підтримці вітчизняного виробництва держава може виконувати взяті на себе зобов'язання перед громадянами, підвищувати соціальні стандарти життя населення та обороноздатності.

В рамках цієї стратегії Україною був прийнятий ряд законів, та створений Департамент зовнішньоекономічної діяльності та торговельного захисту (далі-контролюючий орган), завданням якого є захист національного товаровиробника від субсидійних, демпінгових, інших недобросовісних, дискримінаційних дій суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та держав і вжиття заходів щодо порушників.

Такими законами є Закони України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» та Закон України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження».

Окрім національних законів ця сфера регулюється міжнародними угодами України та у рамках членства у СОТ.

Як зазначають спеціалісти та практики у сфері міжнародної торгівлі, Україна багато робить для захисту національного виробника, однак відповідно до правил СОТ контролюючий орган обмежений інструментарієм, щодо захисту національного

ринку у зв'язку з необхідністю дотримання формальних правил та чітких процедур і може вживати заходи впливу лише після проведення розслідування. До, того ж цей процес дуже часто ускладнюється участю у процесі іноземних держав-партнерів, які зацікавлені у збільшенні імпорту власних дешевих товарів на територію України.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» під демпінгом розуміється ввезення на митну територію країни імпорту товару за цінами, нижчими від порівнянної ціни на подібний товар у країні експорту, що заподіює шкоду національному товаровиробнику аналогічного товару;^[1]

Завданням іноземного товаровиробника, якій здійснює демпінговий імпорт є прагнення опинитись у більш вигідному становищі ніж конкурент.

При чому суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності не завжди навмисно занижує ціни на товари для нанесення конкуренту шкоди, це може відбуватися у зв'язку із більш дешевими засобами виробництва, дешевою сировиною, рівнем оплати праці працівників, льготними шляхами перевезенням, митними пільгами тощо.

Прояви такої поведінки призводять до негативних наслідків для внутрішнього ринку країни, щодо якої імпортується товар, і це може призвести взагалі до знищення національного товаровиробника.

Отже, як було зазначено, будь-яка суверенна держава має право захищати національного товаровиробника від негативних наслідків іноземного демпінгу шляхом застосування до порушників спеціальних обмежень та санкцій.

В рамках розслідування враховуються наступні фактори:

а) ціни на імпортований товар повинні бути суттєво нижчими за ціни на аналогічний товар національного товаровиробника;

б) демпінговий імпорт призвів до зниження цін на внутрішньому ринку та завдав шкоду національному товаровиробнику.

в) повинен бути встановлений причинний зв'язок між діями та наслідками (що на практиці довести дуже складно).

Після проведення розслідування застосовується відповідна санкція щодо імпортера [1].

Якщо один із вищезазначених пунктів не вкаже на наявність демпінгу, антидемпінгові заходи не можуть бути застосовані.

При цьому, якщо звернутися до статистики, за результатами розслідувань у 2020 р., у 8 випадках було ухвалено рішення на користь національних товаровиробників. З одного боку, це свідчить про розуміння державою необхідності захищати ринок, а з іншого, у масштабах держави та міжнародної торгівлі ці цифри не відповідають масштабам торгових відносин, отже – держава порушує розслідування лише у випадках, коли є всі підстави завершити процес із заходами. З цієї причини таких проектів небагато, і вкрай складно порушити процес без досвіду та вміння збирати переконливі докази. [11]

Після початку повномасштабної війни у 2022 році, перед Україною виникли, ще більші виклики, дестабілізація та зобов'язання.

Перші роки Україна фактично призупинила всі антидемпінгові розслідування, що безперечно призвело до величезних втрат майже у всіх сферах українського виробництва, та призвело до спаду надходжень у економіку України.

На сьогоднішній день розслідування поступово відновлюються, але показники відкритих справ та застосування спеціальних антидемпінгових заходів значно нижчі за довоєнні показники.

Так, за два останні роки Контролюючий орган провів лише два засідання, на яких були застосовані анти-

демпінгові заходи до підприємств РФ, Республіки Білорусь та Китайської народної республіки.

Натомість інші розслідування тривають достатньо довго, навіть з пропуском звичайних строків, які за світовою практикою проводяться значно швидше (див.перелік [3]).

Деякі затримки напевно відбуваються з політичних мотивів, інші з невідомих обставин, але вочевидь, це спричиняє величезні збитки як економіці України, у зв'язку із недонадходженням коштів у державний бюджет, так і не припиняє завдаватися шкода національному товаровиробнику.

Висновки. Підводячи підсумки можна дійти висновків, що в існуючих реаліях національний товаровиробник вочевидь знаходиться у найскрутнішому стані за всю незалежність України. Політична, економічна, соціальна ситуація надзвичайно складна, платоспроможність українців падає, люди змінюють свої споживчі звички та купують більш дешевий товар, тому необхідно направити всі зусилля на збереження та підтримку вітчизняного товаровиробника, який знаходиться у стані технічного банкрутства.

В рамках цієї стратегії необхідно мобілізувати всі заходи та механізми для збереження внутрішнього ринку та налагодження ефективного, швидкого механізму захисту ринку від проявів недобросовісної конкуренції, як внутрішньої так і іноземної.

Треба вести перемовини із усіма світовими лідерами для введення режиму вільної торгівлі для експорту будь-яких українських товарів з тимчасовим скасуванням стандартизації продуктів, скасуванням (зменшенням) ввізних мит з перспективою надання українському бізнесу можливості для переорієнтації своєї продукції під європейські стандарти.

На сучасному етапі розвитку ідей інтернаціоналізації торгівлі, яка виникла в результаті гео-

політичних та економічних змін у світі, з'явилась складна система міжнародних торгових відносин, що за своєю природою можуть бути конфліктними.

Вихід на світовий ринок надає суб'єктам господарювання не тільки право розширити свою присутність на іноземному ринку та збільшити обсяги виробництва, але і покладає на них обов'язки дотримання певних правил міжнародної торгівлі та стандартів поведінки на іноземному ринку, а також утримуватись від деструктивних інструментів конкурування.

Тому сьогодні одним із головних завдань держави, яка запускає іноземний бізнес на свій ринок є налагодження ефективного механізму захисту національного виробника.

Політика, орієнтована на пріоритет національного товаровиробника, є основоположною, оскільки завдяки підтримці вітчизняного виробництва держава може виконувати взяті на себе зобов'язання перед громадянами, підвищувати соціальні стандарти життя населення та обороноздатності.

У статті розглядаються механізми та проблеми застосування інструментів торговельного захисту національного товаровиробника від недобросовісної конкуренції з боку іноземних товаровиробників.

В свою чергу, експортер, якій здійснює демпінговий імпорт прагне опинитись у більш вигідному становищі ніж конкурент. При цьому він не завжди навмисно занижує ціни на товари для нанесення конкуренту шкоди, це може відбуватися у зв'язку із використанням більш дешевих засобів виробництва, сировини, рівня оплати праці працівників, пільг при перевезенні, митних пільг тощо.

Прояви такої поведінки призводять до негативних наслідків для внутрішнього ринку країни, щодо якої імпортується товар, що може

призвести взагалі до знищення національного товаровиробника.

Саме тому держава через свої органи контролю здійснює розслідування антиконкурентних дій іноземних суб'єктів господарювання та накладає відповідні санкції, обмеження для забезпечення справедливої конкуренції на внутрішньому ринку та захисту інтересів держави.

Ключові слова: торгівля, конкуренція, антидемпінгові заходи, мито, експорт, імпорт.

Stepanov S., Kovban A. State mechanisms for protecting national producers in the context of market transformations

At the current stage of development of the ideas of trade internationalization, which arose as a result of geopolitical and economic changes in the world, a complex system of international trade relations has emerged, which can be inherently conflicting.

Entering the global market gives business entities not only the right to expand their presence in a foreign market and increase production, but also imposes obligations on them to comply with certain international trade rules and standards of behavior in a foreign market, as well as to refrain from destructive competition tools.

Therefore, today one of the main tasks of a state that launches a foreign business in its market is to establish an effective mechanism for protecting domestic producers.

A policy focused on the priority of the national producer is fundamental, since by supporting domestic production the state can fulfill its obligations to citizens, improve social standards of living and defense capabilities.

The article examines the mechanisms and problems of applying trade remedies to protect a national producer from unfair competition from foreign producers.

In its turn, an exporter engaged in dumped imports seeks to be in a more favorable position than its competitor. At the same time, it does not always deliberately underestimate the prices of goods to harm the competitor, this may occur due to the use of cheaper means of production, raw materials, the level of remuneration of employees, transportation privileges, customs privileges, etc.

Manifestations of such behavior lead to negative consequences for the domestic market of the importing country, which may lead to the destruction of the national producer.

That is why the state, through its controlling bodies, investigates anti-competitive actions of foreign business entities and imposes appropriate sanctions and restrictions to ensure fair competition in the domestic market and protect the interests of the state.

Key words: trade, competition, anti-dumping measures, duties, exports, imports.

Література

1. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту. Закон України від 22 грудня 1998 року № 330-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-14#Text> (дата звернення: 20.06.2024).

2. Про затвердження переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави. Постанова Кабінету міністрів України від 4 березня 2015 р. № 83. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2015-n#Text> (дата звернення: 20.06.2024).

3. Обмежувальні заходи щодо імпорту товарів в Україну (антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні заходи).

Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=2d92511f-c6fa-468a-97f3-bc353742db15&title=ZakhistInteresivNatsionalnikhTovarovirobnykivNaVnutrishnomuRinku> (дата звернення: 20.06.2024).

4. Проблеми та перспективи розвитку стратегічних галузей промисловості України. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/problemy-ta-perspektivy-rozvytku-stratehichnykh-haluzey-promyslovosti> (дата звернення: 20.06.2024).

5. European Commission. Key enabling technologies policy. URL: <https://research-and-innovation.ec.europa.eu/research-area/industrial-r...>

6. European Commission. Commission Staff Working Document: Strategic dependencies and capacities. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021SC03...>

7. European Commission. EU strategic dependencies and capacities: second stage of in-depth reviews. URL: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/48878>

8. OECD. Strategic industries in a global economy: policy issues for the 1990s. URL: <https://www.oecd.org/futures/38464821.pdf>

9. Government Policy and Strategic Industries: The Case of Taiwan. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/6806582.pdf>

10. The White House. Building Resilient Supply Chains, Revitalizing American Manufacturing, and Fostering Broad-Based Growth. 100-Day Reviews under Executive Order 14017. June 2021. 250 p. URL: <http://surl.li/fzrob>

11. Світова організація торгівлі переживає найскладнішу кризу за час свого існування. URL: <https://attorneys.ua/ru/publication/the-world-trade-organization-now-finds-itself-in-the-worst-crisis-of-all-times/>